

UDK: 598.813 (497.113) + (497.13) + (497.111)
Originalni naučni članak

**SAVREMENI AREAL PLANINSKE CRVENOREPKE, PHOENICURUS
OCHRUROS GIBALTARIENSIS (GMELIN), 1789 U VOJVODINI
I SUSEDNIM PODRUČJIMA**

J. J. PURGER

Institut za biologiju, Novi Sad, Jugoslavija

Purger, J. J. (1988/89): *Present range of black redstart, Phoenicurus ochruros gibraltariensis (Gmelin), 1789 in Vojvodina and surrounding areas.* — Bulletin of Natural History Museum, Belgrade B 43/44, 175—183.

Since first published finding 1977, number of data on nesting of *Phoenicurus ochruros gibraltariensis* (Gmelin.), 1789 in Vojvodina has been collected. This species has been first occurred as nester in higher areas of Yugoslavian part of Panonian plain as Fruška gora, Vršačke planine, Subotičko-Horgoška Peščara and Beograd, and then it moved in towns and cities along rivers Danube and Tisa. As next stage in widening of black redstart area, nesting is expected in smaller cities, orchards, parks etc. on entire teritory of Vojvodina.

UVOD

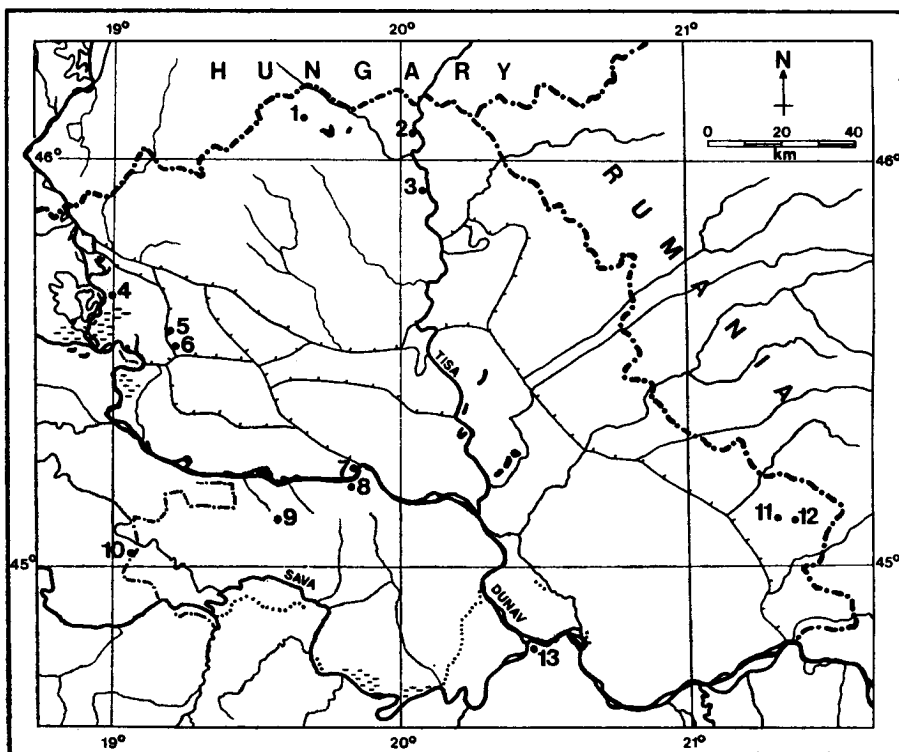
Planinska crvenorepka najčešće se gnezdi u visokoplaninskim područjima, među kamenjem i u pukotinama stena. Evropski ravničarski areal ove vrste je sekundarnog, sinantropnog porekla. U Evropi i na Balkanskom poluostrvu rasprostranjena je *Phoenicurus ochruros gibraltariensis* (Gmelin), 1789 (Matvejev, 1976).

Prema Matvejevu i Vasiću (1973) ova podvrsta u Jugoslaviji se nije gnezdila u Posavini, Vojvodini, Šumadiji, Negotinskoj krajini, Slavoniji, u Istri, a verovatno ni u Kvarneru niti u Dalmaciji. Po Matvejevu (1976) planinska crvenorepka u susednoj Panonskoj niziji se vrlo retko gnezdila po krovovima kuća praveći gnezdo pod strehom od crepova. U pregledu gnezdarica Vojvodine (Pelle *et al.* 1977) navedena je kao retka gnezdarica i da je više puta viđena u doba gnežđenja kod Paragova na Fruškoj gori. U radu Hamma (1977) o dinamizmu faune ptica Vojvodine, i u prvoj crvenoj listi ptica Vojvodine (Garovnikov i Ham, 1981) planinska crvenorepka je na listi sporadičnih i novopridošlih vrsta.

Iz navedenih činjenica se vidi da je do osamdesetih godina planinska crvenorepka bila retka gnezdarica i o gnežđenju ove vrste u Vojvodini nije se mnogo znalo. U prilog tome govori i to, da nije bio objavljen ni jedan konkretan podatak o gnežđenju ove ptice. Upravo zbog toga cilj nam je bio da se na osnovu novoobjavljenih radova i nepublikovnih podataka prikaže širenje i savremeni areal planinske crvenorepke u Vojvodini i susjednim područjima.

Veliki broj novih podataka o arealu planinske crvenorepke i o njenom gnežđenju nesebično su mi ustupili kolege ornitolozi (abc): Jožef GERGELJ, Alfred HORVATH, Bela KANJO, Jožef KOMAROMI, Saša MARINKOVIĆ i Radivoj OBRADOVIĆ.

NALAZIŠTA PLANINSKE CRVENOREPKE U VOJVODINI I SUSEDNIM PODRUČJIMA U DOBA GNEŽĐENJA

Karta 1. — Nalazišta planinske crvenorepke u Vojvodini i susjednim područjima u doba gnežđenja: 1) Subotica, Subotičko-Horgoška pešćara, 2) Kanjiža, 3) Senta, 4) Apatin, 5) Doroslovo, 6) Srpski Miletić, 7) Novi Sad, Petrovaradin, 8) Paragovo (Fruška gora), 9) Ležimir (Fruška gora), 10) Lipovac (Spačva), 11) Vršac, 12) Mesic (Vršacke planine), 13) Beograd.

Places where black redstart was found in Vojvodina and surrounding areas in nesting time.

SUBOTICA, SUBOTIČKO-HORGOŠKA PEŠČARA (Karta 1, lokalitet 1)

U radu Huloa (1982) planinska crvenorepka je navedena kao značajna gnezdarica Subotičko-Horgoške peščare, dok je u drugom radu isti autor (Hulo, 1982a) naveo da je gnežđenje ove vrste dokazano u Subotici. Ni u jednom slučaju međutim, nije navedeno tačno mesto niti datum nalaza.

KANJIŽA (Karta 1, lokalitet 2)

Tokom leta 1988. godine u više navrata su evidentirani mužjak i ženka planinske crvenorepke u blizini jedne napuštene kuće u Kanjiži (Alfred Horvath, usmeno saopštenje).

SENTA (Karta 1, lokalitet 3)

U Senti planinska crvenorepka se gnezdi najverovatnije od 1984/85. godine. Prvo gnezdo je pronađeno 14. 05. 1986. u ulici Ady Andre. U gnezdu je nađeno 5 mladih ptica, a samo gnezdo je bilo smešteno u šupljini zida jedne novosazidane kuće od cigala, na visini oko 3 metra. Drugo gnezdo je pronađeno 26. 06. 1988. u ulici Ljubice Popović na gredi jedne napuštene štale. Tom prilikom je prstenovano 5 mladih ptica (Jožef Gergelj, usmeno saopštenje).

APATIN (Karta 1, lokalitet 4)

Od 10. maja do 30. juna 1982. viđena su tri para na tri različita mesta u Apatinu. Gnezda nisu otkrivena, iako je na osnovu posmatranja gotovo sigurno da su sva tri para izvela mlade. Prvo gnezdo sa dva jajeta pronađeno je 02. 06. 1984. Bilo je smešteno na vrhu stuba i to sa unutrašnje strane u ganku. Na jednom drugom mestu 05. 06. 1984. posmatrane su odrasle ptice kako hrane 3 poletarca na krovu jedne kuće. Dana 24. 07. 1987. su prstenovana 4 mlada primerka. (Radivoj Obradović, usmeno saopštenje).

Tokom leta 1987. godine u Apatinu su prikupljeni podaci o biologiji gnežđenja ove vrste. Dana 8. aprila je zapažena jedna ženka kako gradi gnezdo. Do 15. aprila konstrukcija gnezda je bila gotova, sem obloge čašice. Prvo jaje je nađeno 21. aprila. Ženka je polagala jaja svakodnevno u jutarnjim satima i 25. aprila je konstatovano 5 jaja. Dana 9. maja je primećen mužjak kako donosi gusenicu ženki koja je ležala na gnezdu. Istog dana je utvrđeno da su izležena četiri mladunca. Ptice su prstenovane 15. maja, a jedno nezleglo jaje (19,8 × 14,0 mm) se čuva kao dokazni materijal. Gnezdo je napušteno 23. ili 24. maja. U istom gnezdu 3. juna ženka je položila jaje drugog legla, a svakog narednog dana još po jedno, ukupno 5 komada. Dana 19. juna u gnezdu su nađena 3 mladunca i 2 jaja, a 27. juna prstenovano je svih 5 mladunaca, koji su 5. jula napustili gnezdo. Na drugom mestu 24. maja evidentirani su mužjak i ženka kako hrane mladunce (Bela Kanjo, usmeno saopštenje).

DOROSLOVO (Karta 1, lokalitet 5)

Prvo gnezdo sam otkrio 23. 05. 1987. u pukotini zida jedne napuštene kuće u centru sela (bivša zgrada zabavišta) u ulici Oktobarske revolucije i tom prilikom sam prstenovao 2 mlade ptice. Dana 3. i 4. jula 1987. na TV anteni (u ulici Petefi Šandora 12) video sam mužjaka planinske crvenorepke kako peva skoro ceo dan, a u susedom dvorištu 18. jula pronašao sam gnezdo u zidu jedne stare napuštene štale na visini od 140 cm. Gnezdo je bilo smešteno u jednom udubljenju dimenzija 12×8 cm i dubine 13 cm. U gnezdu su nađena 4 ledenobela jaja. Mlade ptice su se izlegle 24. jula, 5. avgusta su prstenovane a 6. avgusta mladunci su napustili gnezdo i još nedelju dana su se zadržavali u bližoj okolini. Na istom mestu 1, 3. i 17. aprila 1988. viđao sam mužjaka, ali gnezdo nisam pronašao. U ulici I. L. Ribara na jednoj kapiji video sam mužjaka 31. 07. 1988. oko 19 sati kako peva.

Sl. 1. — Tek izlegle planinske crvenorepke 24. 07. 1987. u Doroslovu
(Foto: G. A. Lennert)
Just hatched black redstarts 24. 07. 1987. in Doroslovo.

Planinske crvenorepke registrovane su i oko RO „Građevinar“ 7. i 19. 04. 1987. Dana 4. 07. 1987. snimljene su 4 mlade ptice kako ih hrane roditelji, a 5. oktobra te godine poslednji put su viđene oko zgrade Građevinara. (Jažef Komaromi, usmeno saopštenje).

SRPSKI MILETIĆ (Karta 1, lokalitet 6)

Na ribnjaku kod Srpskog Miletića 7. 07. 1986. video sam mužjaka planinske crvenorepke. Ptica je stajala na trsci pored nasipa, a zatim odletela u pravcu ribarske kuće. (Purger, u štampi).

Sl. 2. — Mlada planinska crvenorepka dva dana posle napuštanja gnezda 6. 08. 1987. u Doroslovu (Foto: J. J. Purger)
 Young black redstarts, two days after nest leaving, 6. 08. 1987. in Doroslovo

NOVI SAD, PETROVARADIN (Karta 1, lokalitet 7)

U Novom Sadu prvi put 1. 07. 1987. godine sam zapazio mužjaka na krovu Instituta za biologiju. Iz razgovora sa ŠOTI P. Josipom saznao sam da je on na istom mestu viđao planinske crvenoperke u doba gnežđenja i ranijih godina. Dana 29. i 30. 07. 1987. video sam na nedovršenoj zgradi Filozofskog fakulteta (preko puta Instituta za biologiju). Na istom mestu zapazio sam jednu ženku ponovo 5. 08. 1987. i jednog mužjaka kako peva 8. 04. 1988. Dana 26. 04. 1988. na krovu zgrade u ulici Lasla Gala 13, takođe sam primetio mužjaka koji peva. Na zgradi Sportskog i poslovnog centra „Vojvodina” primetio sam mužjaka 5. i 9. 05. 1988. Na svetiljci kod raskrsnice bulevara AVNOJ-a i ulice Fruškogorske 30. 05. 1988. ponovo sam zapazio mužjaka koji peva. U Katoličkoj porti, na jednoj zgradi, kasno posle podne, pevao je mužjak 23. 06. 1988. Dana 2. 08. 1988. na zgradi Srpskog narodnog pozorišta (iznad ulaza) primetio sam mužjaka kako peva.

Na Petrovaradinskoj tvrđavi tokom zime 1986/87 više puta sam viđao planinske crvenoperke (1 mužjaka i 1 ženku) sve do 11. 02. 1987., kada sam na stepenicama pronašao uginulog mužjaka sa oštećenjem

na gornjem delu kljuna. Ako su na Petrovaradinskoj tvrđavi prezimljavale crvenorepke to nagoveštava mogućnost da su se tamo i gnez-dile.

PARAGOVO, FRUŠKA GORA (Karta 1, lokalitet 8)

U pregledu gnezdarica Vojvodine (Pelle *et al.* 1977) navedeno je da je planinska crvenorepka više puta viđena u doba gnežđenja na Fruškoj gori kod Paragova. Na podatak o gnežđenju ove ptice nailazimo i u radu Antala *et al.* (1971). Oni navode, da još nije sa sigurnošću potvrđeno poreklo jaja koje se nalaze u zbirci dr Trišlera jer, navodno, poreklom su sa Fruške gore. Ovu sumnju možemo odbaciti, pošto u radovima koji obrađuju ovu zbirku *Phoenicurus och-ruros* se uopšte ne pojavljuje (Marčetić, 1953, 1959). Jedino Fink (1948) navodi da su u zbirci jaja dr Trišlera zastupljene 73 ptičje vrste, koje su se gnez-dile u okolini Novog Sada. Ovaj autor daje i spisak „običnih” vrsta čija jaja nisu u zbirci zastupljena, a kojima bi se ona lako mogla popuniti. Na ovom spisku je i planinska crve-norepka. Na osnovu navedenog, možemo biti potpuno sigurni da leglo planinske crvenorepke nije bilo zastupljeno u zbirci dr Trišlera, i da je ova vrsta viđena tek kasnije u doba gnežđenja oko Paragova.

LEŽIMIR, FRUŠKA GORA (Karta 1, lokalitet 9)

U nekoliko slučajeva su viđeni pojedinačni primerci i parovi na uzvišenju ispred hotela „Fruška gora” kod Ležimira 15. 07. 1982. godine (Purger i Mikes, 1984).

U Majdanu kod Ležimira nađeno je 27. 05. 1983. godine gnezdo planinske crvenorepke. Mužjak i ženka su hranili već poodrasle mla-dunce (Saša Marinković, usmeno saopštenje).

LIPOVAC, SPAČVA (Karta 1, lokalitet 10)

U motelu „Spačva” kraj reke Spačve u okolini sela Lipovac 12. 04. 1981. je utvrđeno gnežđenje planinske crvenorepke. Gnezdo je bilo smešteno u napuštenom gnezdu seoske laste. U gnezdu je bilo 5 jaja na kojima je ležala ženka (Vasić, 1981).

VRŠAC (Karta 1, lokalitet 11)

U Vršcu je prvi pokušaj gnežđenja zabeležen 18. 05. 1983. Dana 30. 06. 1983. evidentirano je gnežđenje 6 parova na pristanišnoj zgradi vršačkih vinograda. Zadnji primerci te godine su viđeni 17. septembra (Rašajski, 1986).

MESIĆ, VRŠAČKE PLANINE (Karta 1, lokalitet 12)

U Mesiću crvenorepka je viđena 15. 05. 1978. „Nakon toga viđena je tri puta i to u vreme kada joj se ne može pripisati gnežđenje” 21. 04. 1979., 14. 03. 1980. i 28. 04. 1981. (Rašajski, 1986).

Pošto većina autora smatra da se planinska crvenorepka gnezdi dva puta godišnje i to u aprilu i julu, možemo i ove podatke (21. 04. 1979. i 28. 04. 1981.) smatrati vrednim, jer ti datumi se podudaraju sa prvim gnežđenjem planinske crvenorepke.

BEOGRAD (Karta 1, lokalitet 13)

U periodu gnežđenja, u Beogradu, prvi put 18. 04. 1978. godine evidentiran je mužjak na krovu Filozofskog fakulteta. Dana 26. 04. 1978. oko zgrade Prirodno-matematičkog fakulteta registrovana su još dva para. Na istom mestu crvenorepke su bile prisutne i 1989. godine. U periodu od 30. 03. do 13. 10. 1984. u naselju Banjica na periferiji Beograda registrovana su 3 para na gnežđenju (Ham, 1986).

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Do 1981. godine nije bio objavljen ni jedan konkretan podatak o gnežđenju planinske crvenorepke u jugoslovenskom delu Panonske nizije. Ipak, posle prvog opažanja (Pelle *et al.* 1977) i prvog konkretnog nalaza gnezda (Vasić, 1981) počeli su da se pojavljuju podaci o gnežđenju ove vrste.

Ako analiziramo datume i mesta nalaza (Karta 1), možemo uočiti da prvi podaci iz kraja sedamdesetih i početka osamdesetih godina potiču sa viših predela jugoslovenskog dela Panonske nizije (Fruška gora, Vršačke planine, Subotičko-Horgoška peščara, Beograd,) dok se ostali podaci odnose na naselja koja su locirana na obalama ili u neposrednoj blizini većih reka, kao što su Dunav i Tisa.

Postepenu sinantropizaciju ove vrste Udvardy (1983) pripisuje dejstvu populacionog pritiska i navodi da se oko Panonske nizije ova ptica prvi put raširila oko podnožja Karpata tridesetih godina ovog veka. Zatim, postepeno su se useljavale u centar grada Debrecena (istočna Mađarska) i tamo su se gnezdile u pukotinama i otvorima na krovovima visokih zgrada. Posle toga, počele su da se gnezde i na prizemnim kućama sazidanim od cigala. Takvo osvajanje novih gnezdišta omogućilo je osvajanje i novih biotopa, te se danas planinska crvenorepka gnezdi i u nizijskim voćnjacima, vinogradima, parkovima itd.

Može se očekivati da se širenje planinske crvenorepke u Vojvodini i susednim područjima odvija na analogan način. Sledeći stupanj u širenju areala ove vrste u Vojvodini biće najverovatnije useljavanje i gnežđenje i u ostalim manjim naseljima, voćnjacima, vinogradima, vikend zonama i parkovima.

Usled brzog prodiranja i osvajanja gnezdišta u Vojvodini planinsku crvenorepku već danas možemo smatrati redovnom i običnom gnezdaricom.

LITERATURA

- Antal, L., Fernbach, J., Mikuska, J., Pelle, I., Szlivka, L. (1971): Namenverzeichnis der Vögel der Autonomen Provinz Vojvodina. — *Larus* 23, 73—127, Zagreb.
- Fink, V. (1948): Zbirka ptičjih jaja dr Trišlera u Novom Sadu. — *Vojvođanski lovac* 29—30, 410—412, Novi Sad.
- Garovnikov, B., Ham, I. (1981): Prva crvena lista ptica Vojvodine. — *Priroda Vojvodine* 6—7, 59—63, Novi Sad.
- Ham, I. (1977): Dinamizam faune ptica Vojvodine. — *Arhiv bioloških nauka* 29 (1—2), 83—87, Beograd.
- Ham, I. (1986): Planinska crvenorepka, *Phoenicurus ochruros* (Gmelin), nova gnezdarica Beograda. — *Larus* 36—37, 322—323, Zagreb.
- Hulo, I. (1982): Istraživanje ornitofaune Subotičko-Horgoške pešcare. — *Diplomski rad. Institut za biologiju PMF-a*, Novi Sad.
- Hulo, I. (1982a): Istraživanje ornitofaune Subotičko-Horgoške pešcare. — *VI Kongr. biol. Jugo. Izvodi saopštenja*, A3—31, Novi Sad.
- Marčetić, M. (1953): Zbirka ptičjih jaja u Vojvođanskom muzeju. — *Rad vojvođanskih muzeja* 2, 244—247, Novi Sad.
- Marčetić, M. (1959): Oološka zbirka koju je prikupio dr Trišler. — *Rad vojvođanskih muzeja* 8, 278—285, Novi Sad.
- Matvejev, S. D. (1976): Pregled faune ptica Balkanskog poluostrva I deo, Detlići i ptice pevačice. — *SANU*, Beograd.
- Matvejev, S. D., Vasić, V. F. (1973): *Catalogus faunae Jugoslavicae* 4/3, Aves. — *Cons. Acad. sci. R. P. S. F. Jugoslaviae, Acad. sci. et art Slovenica*, Ljubljana.
- Pelle, I., Ham, I., Rašajski, J., Gavrilov, T. (1977): Pregled gnezdarica Vojvodine. — *Larus* 29—30, 171—197, Zagreb.
- Purger, J., Mikes, M. (1984): Prikaz rezultata osmatranja ornitofaune Fruške gore. — *Zbornik studentskih radova*, 51—70, Novi Sad.
- Purger, J. J. (u štampi): First data on ornitofauna of the fish pond near Srpski Miletić and its surroundings (western Bačka).
- Rašajski, J. (1986): Prilog poznavaju gnezdarica Vojvodine. — *Larus* 36—37, 225—230, Zagreb.
- Udvardy, M. (1983): Dinamikus állatföldrajz, a szárazföldi állatok elterjedése. — *Tankönyvkiadó*, Budapest.
- Vasić, V. F. (1981): Gnezđenje *Phoenicurus ochruros gibraltariensis* (Gmelin), 1789 u Spačvi (Istočna Slavonija). — *Arhiv bioloških nauka* 33 (1—4), 1P—2P, Beograd.

PRESENT RANGE OF BLACK REDSTART, PHOENICURUS OCHRURUS GIBALTARIENSIS (GMELIN), 1789 IN VOJVODINA AND SURROUNDING AREAS

J. J. PURGER

Institute of Biology, Novi Sad, Yugoslavia

S u m m a r y

According to Matvejev and Vasić (1973) *Phoenicurus ochruros gibraltariensis* (Gmelin), 1789 has not been nesting in Vojvodina.

In Review of nesters of Vojvodina (Pelle *et al.* 1977), black redstart is listed as rare nester and it is recorded to be seen several times during nesting at Fruška gora.

Anyway, the first concrete finding is reported just in 1981 (Vasić, 1981), when a nest with eggs was found in Lipovac (Spačva).

Today, on a basis of papers (Hulo, 1982, 1982a; Purger and Mikes, 1984; Ham, 1986; Rašajski, 1986; Purger in press) and observings by ornitologists, we can judge of this species spread in Vojvodina.

If one analyses dates and places of findings, it can be concluded that this species is recorded as nester in late 70es and beginning of 80es in higher areas of Yugoslavian part of Panonian plain as Fruška gora, Vršачke planine, Subotičko-Horgoška Peščara and Beograd. Until today, this species has successfully become settled and is nesting in towns and cities near rivers Danube and Tisa.

As next stage in widening area of black redstart, nesting is expected in smaller cities, orchards, parks, etc. on entire territory of Vojvodina.